

КУПІНЕЦЬ Л. Є.

д-р екон. наук, проф.

Завідуюча відділом економіко-екологічних проблем приморських регіонів

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: lek_larisa@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9251-4014

КОВАЛЬЧУК С. Я.

К-т екон. наук, доцент

Кафедра економіки

Вінницький національний аграрний університет

вул. Сонячна, 3, м. Вінниця, Україна, 21008

E-mail: koval4uk@vsau.vin.ua.

ORCID: 0000-0001-7590-4467.

УКРАЇНА В «ЗЕЛЕНИХ» ТРАНСФОРМАЦІЯХ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ КРАЇН СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Актуальність. Нові виклики світової економіки обумовили необхідність модернізації економічного розвитку країн для забезпечення сталості через «зелене» зростання. Нагальною проблемою є розроблення моделей «зеленого» зростання для країн пострадянського простору. Як і раніше залишається необхідність нарощування потенціалу цих країн для екологізації агропродовольчого сектору; розробки системних довгострокових заходів, що актуалізується у зв'язку із загостренням екологічних проблем; розширення доступу до «зелених» технологій і інвестицій та передачі практичного досвіду управління зацікавленим країнам і організаціям. Потребує вирішення оцінка стану реалізації «зеленого» напрямку розвитку аграрної сфери економіки в контексті європейських вимог торгового обміну і визначення місця України в системі міждержавного партнерства шляхом оцінки європейської системи показників «зеленого» зростання та можливості її застосування у вітчизняній практиці, як інформаційної основи управління та моніторингу продуктивності ресурсної бази агросфери.

Мета та завдання. Метою дослідження є оцінка реалізації «зеленого» вектору зростання в агропродовольчій сфері економіки країн Східного партнерства за системою запропонованих індикаторів та визначення місця України в контексті Європейської політики сусідства та зміцнення стосунків країн за наступними тематичними платформами - належне управління та стабільність в агропродовольчій сфері, економічна інтеграція та наближення, охорона довкілля. Реалізація мети зумовила вирішення науково-дослідницьких завдань: обґрунтувати необхідність формування зміни агропродовольчої парадигми в країнах Східної Європи, проаналізувати тенденції впровадження «зеленого» зростання, довести доцільність використання показників «зеленого» зростання, розглянутих в межах національної методології статистичних вимірювань.

Результати. За результатами аналізу встановлено ступінь готовності країн до поглибленої інтеграції, головні вектори впровадження «зеленого» зростання в країнах Східного партнерства з ЄС, наведено європейський вимір «зеленого» зростання в аграрній сфері економіки, обґрунтовано вимоги до національної системи статистичного обліку «зелених» трансформацій в агросфері.

Висновки. Екологічний фактор став невід'ємною складовою економічного зростання, але не самим джерелом зростання. Ключові індикатори «зеленого» зростання включено в найважливіші документи розвитку країни, але вони не розраховуються через відсутність відповідних стандартів статистики та обліку. Це обумовлює неможливість проведення порівняльного аналізу розвитку країн в зіставленні з регіональними та світовими результатами. З огляду на реалії, ЄС не спроможен ефективно керувати перетворенням економіки країн-партнерів. Саме тому орієнтація на «зелене» зростання є волею самої країни та її кроком до реалізації сучасних викликів. Місце України у процесах «зелених» трансформацій змінювалось, але станом на 2017 рік Україну можна вважати лідером. Україна виявила прихильність переходу до більш «зеленої», ефективної і стійкої економіки, активізації зусиль по адаптації до змін клімату та пом'якшення їх наслідків, а також вирішення екологічних проблем в аграрній сфері економіки. Підготовку планів управління якістю земель, ідентифікацію агроекологічних ризиків, проведення стратегічних екологічних оцінок і оцінок впливу на довкілля агроекологічних проєктів, поліпшення статистичної інформації та доступу до екологічних

даних можна розглядати як ключові кроки екологоорієнтованого розвитку агропродовольчої сфери в Україні. Результати дослідження можуть бути використані як аналітична та інформаційна основа для подальших наукових розробок у сфері оцінки впливу «зелених» трансформацій на сталий розвиток аграрного сектору в країнах Східного партнерства.

Ключові слова: природний капітал, екологоорієнтоване зростання, показники «зеленого» зростання, стратегії «зеленого» зростання, стале сільське господарство, моніторинг «зеленого» зростання.

KUPINETS L.E.

Dr.Sc. (Economics), Prof.

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: lek_larisa@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9251-4014

KOVALCHUK S.Y.

Cand. Sc. (Economics) Associate Professor

Department of Economics and Entrepreneurship,

Vinnitsia National Agrarian University, Ukraine

Str. Sunny, 3, Vinnitsa, Ukraine, 21008

E-mail: koval4uk@vsau.vin.ua.

ORCID:0000-0001-7590-4467.

UKRAINE IN "GREEN" TRANSFORMATIONS OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Topicality. Viklikni new world economy stipulated the necessity of modernization of economic development of countries for providing of constancy through «green» growth. An urgent problem is development of patterns of «green» growth for the countries of then soviet space. As well as before there is a necessity of increase of potential of these countries for an ecologization agricultural a sector; development of system long-term measures of, which significant in connection with sharpening of ecological problems; expansion of access is to «green» technologies and investments and transmission of practical experience of management the interested countries and organizations. A decision requires estimation of the state of realization of «green» direction of development of agrarian sphere of economy in the context of the European requirements of point-of-sale exchange and location Ukraine in the system of intergovernmental partnership by the estimation of the European system of indexes of «green» growth and possibility of its application in domestic practice, as an informative government and monitoring of the productivity of resource base of agrosphere base.

Aim and tasks. A research purpose is an estimation of realization of «green» a vector growth in the agricultural sphere of economy of countries of East partnership by system of the offered indicators and location Ukraine in the context of the European policy of neighbourhood and strengthening of relations of countries after next thematic platforms is the proper management and stability in agricultural sphere, economic integration and approaching, guard of environment. Realization of purpose stipulated the decision of scientifically research tasks: ground the necessity of forming of change of agricultural paradigm for the countries of East Europe, to analyse the tendencies of introduction of «green» growth, to lead to expedience of the use of indexes of «green» growth, statistical measurings considered within the limits of national methodology.

Research results. As a result of analysis the degree of readiness of countries is set to deep integration, main vectors of introduction of «green» growth in the countries of East partnership from ES, the European measuring of «green» growth is resulted in the agrarian sphere of economy, grounded requirement to the national system of statistical account of «green» transformations at agro sphere.

Conclusion. An ecological factor became the inalienable constituent of the economy growing, but by the not source of growth. The key indicators of «green» growth are plugged in the major documents of development of country, but they do not settle accounts for lack of the proper standards of statistics and account. It stipulates impossibility of leadthrough of comparative analysis of development of countries in comparison with regional and world results. Taking into account realities, effectively to manage ES of not be able transformations of economy of countries-partners. For this reason an orientation on «green» growth is will of country and its step to realization of modern calls. The place of Ukraine changed in the processes of «green» transformations, but by the state on 2017 Ukraine can be considered a leader. Ukraine found out liking of transition for more «green», effective and proof economy, activations of efforts for adaptations to the changes of climate and softening of their consequences, and also to the decision of ecological problems in the agrarian sphere of economy. Preparation of plans of quality management of earths, authentication of

agro ecological risks, lead through of strategic ecological estimations and estimations of influence on the environment of agro ecological projects, improvement of statistical information and access to ecological information it is possible to examine as key steps of eco-oriented growth development of agricultural sphere in Ukraine. Can be drawn on research results as analytical and informative basis for subsequent scientific developments in the field of estimation of influence of «green» transformations on steady development agrarian a sector in the countries of East partnership.

Keywords: *natural capital, eco-oriented growth, green growth, green growth, sustainable agriculture, monitoring green growth.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Зелена економіка розглядається в усьому світі як єдиний спосіб забезпечення стабільності економічного зростання та є відповіддю на світові виклики, обумовлені глобальною кризою в сфері продовольчого забезпечення, наслідками зміни клімату, дефіцитом прісної води. Це створює унікальну можливість для кардинальної перебудови економік країн світу в напрямку секторальної екологізації, тобто виступає потужним фактором для країн з різним рівнем економічного розвитку.

Підтримка сталого сільського господарства та безпечного виробництва є одним із напрямків інвестування в зеленій економіці, спрямованої на пошук нових форм використання природного капіталу. Ці процеси започатковані у світі і успішно продовжуються багатьма країнами з метою досягнення цілей в галузі розвитку, проголошених в Декларації тисячоліття. За оцінками UNEP темпи розвитку зелених технологій суттєво перевищать темпи за іншими сценаріями, що дозволить до 2050 року знизити майже на 50% екологічний слід людини.

Є цілий ряд обнадійливих прикладів «зелених» проектів і ініціатив. Але потрібні стимули та сприятливі інвестиційні умови, стратегії сталого виробництва та споживання, що відповідають реаліям національних економік, орієнтація політичної площадки в сторону «зеленої» економіки, лідируюча роль урядів, зокрема, у подоланні бідності, швидкому реагуванні на екологічні виклики, інтеграції «зелених» технологій, впровадженні інклюзивного підходу, що передбачає залучення фермерів, жінок, неурядових організацій, корінних народів, молоді, наукових кіл, регіональних та місцевих урядів для реалізації «зелених» перетворень. Це сприяє становленню інституціонального потенціалу, екологізації економіки, створенню робочих місць, відкритому соціальному розвитку, активізації природоохоронних режимів та підвищенню обізнаності та інформатизації суспільства.

Нагальною проблемою є розроблення моделей зеленого зростання для країн що, розвиваються та країн пострадянського простору. Організація економічного співробітництва та розвитку активно підтримує політику «зеленого» зростання, поширює обмін існуючим досвідом і поширення передового досвіду. Практичне застосування політика «зеленого» зростання отримала в країнах Східного партнерства ЄС - Азербайджані, Вірменії, Білорусі, Грузії, Республіки Молдова та Україні, що дає змогу проаналізувати стан створення національних рамкових систем зокрема в агросекторі, визначити як ця діяльність пов'язана з міжнародними зусиллями на суміжних напрямках. Як і раніше залишається необхідність нарощування потенціалу країн для розвитку в цьому напрямку; розробки системних довгострокових заходів, що актуалізується у зв'язку із загостренням екологічних проблем; розширення доступу до зелених технологій і інвестицій та передачі практичного досвіду управління зацікавленим країнам і організаціям.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Аналіз проблематики «зеленого» зростання та секторальної екологізації є предметом багатьох міжнародних документів та чисельних вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень. Заслугове на увагу дослідження, що виконуються науковими колективами академічних інститутів, та закладів вищої освіти, зокрема Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Інституту сталого розвитку та природокористування НАН України, Національного університету біоресурсів та природокористування України, Національного університету «Києво-Могилянська академія» та інших провідних університетів країни, регіональних державних аграрних університетів, громадських організацій, дієвим представником яких є «Інститут зеленої економіки». Україною зроблено певні кроки на шляху переходу до «зеленої» економіки. Так у 2012 році Україна приєдналась до «зеленої платформи» ЮНІДО. В контексті розбудови даної моделі проводилася відповідна робота з розробки концепції впровадження і розвитку чистішого виробництва, екологічних технологій на період до 2020 р., яка спрямована на визначення механізмів формування державної політики екологізації економіки та реалізації найважливіших її положень, впровадження чистої економіки в промисловий, аграрний, транспортний, будівельний сектори. Прийнято Закон України «Експортна стратегія України («дорожня карта» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки», «Про основні засади

(стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року».

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Перехід від індустріальної до «зеленої економіки» пов'язаний зі значними правовими, фінансовими, технічними та технологічними труднощами, але Україна визначила незворотність свого шляху у цьому напрямі. Один з векторів подальших досліджень пов'язано з поглибленням дослідження питання «зеленого» зростання в розвитку сільського господарства в контексті накопиченого певного досвіду. Перебіг часу дає змогу запропонувати оцінку стану реалізації нового напрямку розвитку економіки в країнах пострадянського простору в контексті європейських вимог торгового обміну і визначити місце України в системі міждержавного співробітництва в сфері екологізації агропродовольчого сектору економіки, оцінити європейську систему показників «зеленого» зростання та можливість її застосування у вітчизняній практиці як інформаційної основи управління та моніторингу продуктивності ресурсної бази агросфери.

Формулювання цілей дослідження (постановка завдання). Ціллю дослідження є оцінка реалізації «зеленого» вектору зростання в агропродовольчій сфері економіки країн Східного партнерства за системою запропонованих індикаторів та визначення місця України в контексті Європейської політики сусідства та зміцнення стосунків країн за наступними тематичними платформами - належне управління та стабільність в агропродовольчій сфері, економічна інтеграція та наближення, охорона довкілля.

Реалізація мети зумовила вирішення науково-дослідницьких завдань: обґрунтувати необхідність формування зміни агропродовольчої парадигми в країнах Східної Європи, проаналізувати тенденції впровадження «зеленого» зростання, довести доцільність використання показників «зеленого» зростання, розглянутих в межах національної методології вимірювань.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Десять років тому було запущено проект Євросоюзу для поглиблення співпраці з пострадянськими країнами Східної Європи. Східне партнерство як вектор Європейської політики сусідства орієнтовано на підтримку регіонального співробітництва, зміцнення політичної та економічної інтеграції між ЄС, країнами ЄС та шістьма східноєвропейськими країнами-партнерами. Цей формат охоплює як двосторонні відносини ЄС з країнами-партнерами, так і багатосторонні, мета яких – економічна інтеграція, політичне зближення країн Східної Європи з ЄС та збереження довкілля.

Політика ЄС в області розвитку сприяє трансформації в бік інклюзивної зеленої економіки. З огляду на те, що природний капітал недостатньо зберігається, а екосистеми продовжують деградувати, саме «зелені» трансформації забезпечать економічне зростання, створення робочих місць і будуть сприяти скороченню бідності. «Зелена» економіка пропонує шлях для забезпечення економічного зростання, який є всеосяжним і екологічно стійким. Щоб рухатися в цьому напрямку, урядам необхідно розробити політику і створити сприятливі умови, які переорієнтують ринки, змінять структуру робочих місць, виправлять недоліки в управлінні, активізують економічні стимули суб'єктам економічної діяльності для розвитку навичок екологічного підприємництва. Нажаль для більшості країн впровадження «зелених» перетворень гальмується низкою факторів таких як: необґрунтованість екологічного управління, незнання переваг «зеленого» зростання та необізнаність його переваг, обмежене застосування стратегічної екологічної оцінки як способу екологізації планів, програм і заходів політики, дефіцит фінансування, недостатня міжвідомча і міжсекторальна координація, відсутність зразків кращої практики і посилення на екологічно орієнтовані технології, що застосовуються в національних умовах, слабкі підтримка і участь з боку широкої громадськості, обмежений інституційний і кадровий потенціал в галузі «зеленої» економіки на всіх рівнях управління і в усіх секторах [1, с.34].

Але, результати обстежень бізнес-компаній ЄС показують, що заходи з підвищення ресурсоефективності на усіх ланках ланцюга створення вартості можуть знизити потребу Європейського Союзу у сировинних ресурсах на 17-24% до 2030 р. порівняно з 2013 р. та підвищити ВВП країн ЄС на 3,9% завдяки створенню нових ринків та продуктів [2].

Кожна з означених країн мала різний ступінь готовності до поглибленої інтеграції во всіх її проявах, в той час як ЄС намагався підтримати стабільність в державах, що мають спільний з ним кордон і, зокрема, створити зону вільної торгівлі та збільшення обсягів торгівлі як напрямку багатосторонньої взаємодії та співробітництва з ЄС. В контексті сучасних викликів, пріоритет надано продукції, що забезпечить зростаючий попит на сировину та продовольство високої якості. Це передбачає вирішення питань щодо національного режиму та доступу товарів на ринки, торгових бар'єрів, укладання торгових угод, залучення і захисту інвестицій, тощо. Торговельні відносини між

державами в умовах глобалізації є пріоритетними. Частка продовольчих товарів та сільськогосподарської сировини у загальному експорті зростає. За даними Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів після початку імплементації країнами стратегій щодо європейських стандартів та санітарних та фітосанітарних норм зростає кількість структур з країн Східного партнерства, які отримали право експорту сільськогосподарської продукції та харчових продуктів до ЄС. За даними Євростату, частка ЄС у загальній структурі українського експорту у 2018 році склала 42%, а у загальній структурі українського імпорту – 43%. Це не лише позитивно вплинуло на економіку України, але й загалом покращило конкурентоспроможність українських виробництв, які запровадили європейські стандарти та «зелені» технології, оскільки саме у сфері торгівлі харчовими продуктами найвищі торговельні бар'єри. Зараз право експорту до ЄС мають 290 українських підприємств, з яких 110 (38%) – це виробники м'яса птиці, молока, риби, меду, яєць. Тому запровадження «зелених» технологій є запорукою посилення присутності пострадянських країн на ринку ЄС, тобто збільшення експорту продуктів харчування. «Зелений» сегмент економіки стрімко розвивається, але переважають традиційні моделі господарювання та марнотратне використання природного капіталу. Екологічне неблагополуччя проявляє себе в прогресуючій ерозії ґрунтів, вторинному засоленні, солонцюванні, заболочуванні і опустелюванні території, втраті родючих орних земель, забрудненні ґрунтів і сільськогосподарської продукції, атмосфери, поверхневих і підземних вод, скороченні їх стоку і запасів, зменшення площ, зайнятих лісом, порушенні середовища перебування тварин і птахів, зростанні числа техногенних катастроф. Ці прояви негативного впливу на природне середовище формують несприятливі наслідки у вигляді деградації природних екосистем, зниження родючості ґрунтів, скорочення біологічного різноманіття, потепління клімату [3,с.24]. Постійна деградація стану навколишнього середовища, високі рівні викидів, що приводять до зміни клімату, неефективність використання енергії, застарілі і неекономічні технології виробництва, зростання втрат і дефіциту водних ресурсів, особливо у сфері сільського господарства, а також витрат, пов'язаних з перерахованими проблемами, вказує на необхідність активізації дій в галузі інтеграції природоохоронних цілей в секторальну економіку і, зокрема, агропродовольчий комплекс [4].

Але не зважаючи на наслідки негативних процесів зберігається висока ймовірність подальшого розширення торгівлі за умови виконання регуляторних вимог, проходження інспекцій та відповідності стандартам і вимогам ЄС, орієнтованим на якість та безпечність продукції [5,с.33-34] Саме створення еквівалентних систем безпечності сировини та харчових товарів виступає для України складним завданням як за змістом, так і за обсягом, адже очікується гармонізація з понад 250 нормативними актами ЄС. Поряд з тим, при експорті до ЄС потрібно дотримуватися певних вимог (табл.1).

Таблиця 1

Вимоги до харчових продуктів, що експортуються до ЄС

Перелік вимог до харчових продуктів	Показники	Регламентуючий документ
1.Контроль забруднювачів у харчових продуктах	Визначення максимально допустимого вмісту забруднювачів – тяжких металів, нітратів, тощо	Регламент ЄС 1881/2006
2.Контроль залишків пестицидів у продукції рослинного походження	Максимально допустимий залишковий рівень пестицидів, ветеринарних препаратів, агрохімікатів, мікотоксинів; використання дозволених пестицидів, які внесені до бази даних ЄС	Регламенти ЄС 396/2005; 1107/2009
3.Простежуваність, відповідність та відповідальність у харчовій продукції та кормах	Наявність вичерпної інформації щодо виробництва та переміщення продукту	Регламенти ЄС 178/2002 № 183/2005, № 1831/2003 № 767/2009
4.Маркування харчових продуктів	Загальні та спеціальні правила маркування харчових продуктів	Регламент ЄС №1169/2011
5.Контроль здоров'я рослин та фітосанітарні заходи	Наявність фітосанітарного сертифікату, порядок митних перевірок	Директива 2000/29/ЄС

6. Контроль безпеки харчових продуктів нетваринного походження	Загальні правила щодо гігієни Вимоги щодо забруднювачів у харчових продуктах та матеріалів, які контактують з ними Спеціальні положення стосовно генетично модифікованих продуктів харчування й нових видів харчових продуктів	Регламенти ЄС №852/2004; №1935/2004 Регламент ЄС № 1829/20033
7. Маркетингові стандарти для продукції рослинного походження	Маркетингові стандарти для продукції, призначеної для продажу у свіжому вигляді	Рішення №543/2011
8. Контроль безпеки харчових продуктів тваринного походження	Загальні гігієнічні вимоги щодо харчових продуктів та спеціальні гігієнічні вимоги для харчових продуктів тваринного походження. Загальні вимоги щодо предметів та матеріалів, що контактують із харчовими продуктами	Регламенти ЄС №852/2004 та 853/2004 Регламент ЄС № 1935/2004
9. Контроль за залишками ветеринарних медичних препаратів	Вимоги та процедури щодо встановлення меж залишків фармакологічно активних речовин у харчових продуктах тваринного походження Максимальні межі залишків фармакологічно активних речовин	Регламенти ЄС №470/2009; № 37/2010
10. Додаткові вимоги ЄС	Наявність сертифікату відповідності певним міжнародним стандартам з безпеки харчових продуктів, які не є обов'язковими для ввезення на територію ЄС, але можуть бути необхідною умовою для реалізації продукції в ЄС (більшість торгових мереж Європи працює зі стандартом GlobalGAP)	ISO 22000, FSSC 22000, BRC, IFS GlobalGAP, GAPs.

Джерело: складено за матеріалами регламентів ЄС

Узагальнення наведеного дозволило констатувати, що реалізація вимог до харчових продуктів, що експортуються до ЄС залежить від екологічного стану земель, що впливає на якість сировини, наявності нормативно-правових актів у сферах гігієни, санітарних та фітосанітарних вимог, реалізації митних процедур. Активізація міжнародної торгівлі не тільки посилює негативний вплив на довкілля, але й залежить від нього. Це породжує низку ризиків для країни, певну невизначеність у часі створення еквівалентних систем безпеки харчових товарів, але й відкриває нові можливості для країни (табл.2).

Таблиця 2

Активізація торгівлі харчовими продуктами в межах Східного партнерства: найважливіші ризики, наслідки та можливості для України

Ризики	Наслідки	Можливості
<p><i>В сфері екології:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -транскордонне перенесення забруднюючих речовин, які погіршують екологічну ситуацію; -погіршення якості земель; -пріоритет економічних задач перед екологічними; -неефективність норм охорони довкілля, мотиваційних механізмів екологізації виробництва, збереження, транспортування продукції та заборонно-штрафних заходів; -дефіцит коштів на охорону довкілля <p><i>В сфері економіки:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - невідповідність вимогам ЄС національної системи 	<p><i>Позитивні та умовно позитивні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Стале екологічне управління Екологізація галузевих політик Адаптація до змін клімату Запровадження європейської системи держконтролю безпеки та якості ХП «від поля до столу» Реальне підвищення захисту інтересів споживачів Прозорість умов для бізнесу Гармонізації законодавства до норм ЄС Збільшення експорту на тлі зростання імпорту <p><i>Негативні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Радикальна зміна українського законодавства Посилення конкуренції на 	<ul style="list-style-type: none"> Запровадження еквівалентної європейської системи якості і безпеки харчової продукції Вихід на нові ринки збуту ЄС Підвищення міжнародної конкурентоздатності за рахунок використання екологічно чистих технологій та екологічних властивостей продукції Екологічна спрямованість економіки країни Збільшення експорту продукції з доданою вартістю Доступ до фінансової підтримки ЄС для малих та середніх підприємств України Доступ підприємств до єдиної ін.

<p>державного контролю та нагляду за безпечністю певних ХП, особливо тваринного походження;</p> <p>-відсутність екологічних сертифікатів на продукцію;</p> <p>-посилення екологічного протекціонізму;</p> <p>-слабка ресурсна спроможність підприємств до екологізації та впровадження систем забезпечення безпеки та якості продукції;</p> <p>-припинення експорту через невідповідність харчового законодавства України</p>	<p>внутрішньому ринку, за рахунок зниження ввізних мит на с-г продукцію</p> <p>Жорстке квотування товарів, що є ключовими позиціями українського експорту.</p> <p>Збереження в ЄС системи дотацій аграрного сектору, що робить експорт української продукції в ЄС не конкурентоздатним. Об'єм бюджетної підтримки сільського господарства в ЄС складає 45% від вартості валової продукції галузі, а в Україні — лише 6%.</p>	<p>формаційної мережі, допомога у залученні інвестицій та нових технологій для підвищення конкурентоспроможності українських компаній</p> <p>Можливість захисту внутрішнього ринку по найуразливіших товарних позиціях, таким як свинина, цукор, певні молочні продукти.</p> <p>Можливість додаткових інвестицій з боку ЄС.</p>
---	--	---

Джерело: складено авторами

Вихід на нові ринки вимагатиме, перш за все, інвестиційних вкладень у екологічно чисті (зелені) технології. Трансформаційні процеси аграрного сектору характеризуються суттєвими змінами агроекологічної політики, яка залежить від внутрішніх та зовнішніх чинників.

Перехід до «зеленого» зростання підвищує економічні вигоди та доходи від використання природного капіталу, поліпшення умов життєзабезпечення населення. В той же час, нинішніми доходами від цього капіталу слід користуватись обачливо, щоб їх використання заохочувало зростання інших форм капіталу, в першу чергу людського і виробничого [6].

Вирішення проблеми економічного зростання все більш залежить від формування міжнародних рішень в сфері екології, від умов інтеграції країн в міжнародний економічний простір та реакції національних економік на процеси інтеграції. Визначення діапазону можливостей та загроз зеленому зростанню країн Східного партнерства можливо оцінити за допомогою PESTLE – аналізу, виділяючи політичні, економічні, соціально-культурні, технологічні, правові та екологічні фактори впливу. Взагалі їх можна розглядати як чинники впливу на процеси «зеленого» зростання (табл.3).

Таблиця 3

PESTLE - аналіз впливу зовнішніх факторів на формування Стратегій «зеленого» зростання країн Східного партнерства

Political	P	Economic	E
<p>Інтеграційні зміни в політиці країн.</p> <p>Збільшення кількості зон небезпеки у країнах – тепер у п'яти з шести країн є конфліктні території. Не всі країни прагнули європейського майбутнього у зв'язку з порушенням демократичних цінностей та тиском з боку Росії, яка вважала Східне партнерство європейськими зазіханнями» на «її традиційні регіони впливу».</p> <p>Порушення суверенітету і територіальної цілісності країн-партнерів, що гальмує економічне зростання</p> <p>Відсутність достатнього досвіду у розвитку економіки, яка не готова до ліберального та жорстокого регламентування умов світової торгівлі.</p> <p>Суперечливість позиціонування країн у міжнародних відносинах та різні темпи внутрішніх перетворень.</p> <p>Вступ до СОТ не створив сприятливих умов до економічного зростання.</p>		<p>ЄС не вдалося розробити спільну стратегію відносин із східноєвропейськими країнами.</p> <p>Невизначеність перспектив членства для країн Східного партнерства</p> <p>Країни прийняли жорсткі умови СОТ по тарифам на сільськогосподарську продукцію;</p> <p>Не здійснений перехід на постіндустріальну модель розвитку.</p> <p>Заміна протекціоністських заходів - субсидуванням, що може призвести до деформацій аграрного сектору.</p> <p>Уповільнення темпів прямих іноземних інвестицій.</p> <p>З підвищенням оподаткування, поява тіньового сектору і, як наслідок здороження продукції</p> <p>Зниження конкурентоспроможності переробних аграрних підприємств.</p>	
Social-Culture	S	Technological	T
<p>Інтеграція в світові ринки зі збереженням національних інтересів.</p> <p>Низький рівень життя населення в постіндустріальний період.</p>		<p>Високий ступень зносу основних виробничих фондів, необхідність прискорення їх оновлення.</p> <p>Структурні кризи в процесі виробництва;</p>	

Необхідність підготовки кваліфікованих кадрів, в комплексі з пілотними проектами CEO. Гармонізація виробничо-торговельної діяльності до можливостей навколишнього середовища в інтересах населення.		Високий рівень монополізації виробництва подібної продукції. Перехід країн на систему міжнародних стандартів. Поява нових бізнес можливостей які знімають проблеми технологічного «тупику».	
Legal	L	Ecological	E
«Порядок денний на XXI століття» 1992 р. м. Ріо-де-Жанейро. Рішення Всесвітнього саміту зі сталого розвитку у м. Йоганнесбург (ПАР), 2002 р. Рішення Конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо+20» 2012 р., м. Ріо-де-Жанейро Organik - 3.0. Розгляд спірних питань, базується на діючих принципах функціонування міжнародної торгової системи. Становлення інституційного середовища, яке необхідно для досягнення цілей зеленого зростання.		Впровадження проекту EaP GREEN. Виконання положень ОЕСР по виміру показників зеленого зростання. Моніторинг процесів та оцінка у відношенні до зеленого зростання. Вимоги до підвищення вуглецевої та енергетичної ефективності. Підвищення ефективності використання матеріалів з одночасним зберіганням природних активів та поліпшення якості життя населення. Екологізація малого та середнього бізнесу.	

Джерело: розроблено авторами з використанням [7].

Більшість означених факторів має об'єктивну природу, їх складно контролювати, ними неможливо керувати. Кожна з виділених проблем має різний вплив на формування стратегії «зеленого» зростання. Але в сукупності вони формують ситуацію, визначають обмеження, що перешкоджають розвитку зеленої економіки та окреслюють шляхи реалізації стратегічних завдань.

Країни Східної Європи мають сприятливі природні умови для господарювання, як правило, експортують сировину та сільськогосподарські продукти. Сировинний експортоорієнтований напрямок відзначається низьким рівнем доданої вартості, що є незаперечливим фактом необхідності пошуку нових шляхів отримання доходів крім експорту сировини. З огляду на досвід країн-членів ОЕСР, модернізація економіки, головним вектором якої є «зелене» зростання, дає позитивні ефекти, про що свідчить зміна відношення влади, бізнесу та населення до природи в країнах [6].

Політика «зеленого» зростання в країнах Східної Європи щільно пов'язана з актуальними цілями розвитку економіки країн, зокрема диверсифікацією економіки, підвищенням ефективності виробництва, що впливає на конкурентоспроможність на міжнародних ринках, експортний потенціал країни та створення нових робочих місць. «Зелені» трансформації дають можливість одночасного і гармонійного досягнення економічних, екологічних і соціальних цілей аграрного виробництва, слугують практичним інструментом досягнення цілей сталого розвитку. В контексті цього напряму природний капітал розглядається як фактор виробництва, як продуктивний капітал, відновлення якого вимагає інвестицій; «зелені» види діяльності та екологічні інновації – як стимулятор структурної перебудови економіки. Тісний взаємозв'язок між економічною та екологічною політикою забезпечується шляхом використання таких інструментів як справедливе ціноутворення та оподаткування для стимулювання ресурсозбереження, введення більш жорстких, але стимулюючих екологічних стандартів і технічних регламентів, реформування системи субсидій сільськогосподарського виробника, впровадження розширеної системи індикаторів для оцінки результативності в зазначених напрямках [8].

Аналіз нормативно-правового підґрунтя щодо переходу до «зеленого» зростання аграрного сектору, фактично свідчить про необхідність використання достатньо диференційованих інструментів та гнучкого їх застосування (табл.4).

Таблиця 4

Адаптаційні напрямки нормативно-правового регулювання в країнах Східної Європи щодо переходу до «зеленого» зростання

Країна	Елементи внутрішньої підтримки
Вірменія	Концепція стійкого розвитку врахована в Програмі стратегічного розвитку Республіки Вірменії на 2014–2025 рр. Завдання «зеленого» зростання закріплені і у ряді документів, які регулюють галузеву політику, наприклад, в Національній водній програмі і стратегії розвитку енергетики, направленої на диверсифікацію енергоресурсів.

Азербайджан	«Азербайджан - 2020: погляд у майбутнє», включає екологічні завдання. План дій з поліпшення екологічної ситуації і ефективного використання природних ресурсів на період 2015–2020 рр. Д 2016 р. Міністерство економіки представило стратегічну «дорожню карту», направлену на диверсифікацію економіки шляхом розвитку сільського господарства, та малих та середніх підприємств, Розробляються проекти законів про Стратегічну екологічну оцінку(СЕО) і Оцінку дії на навколишнє середовище(ОДНС).
Білорусь	Національна стратегія стійкого соціально-економічного розвитку на період до 2030 р. закріплює цілі стійкого розвитку, передбачає впровадження «зеленої» економіки. Стратегія охорони навколишнього середовища Білорусі на період до 2025 р. Національний план дій з розвитку «зеленої» економіки - переорієнтація поведінки споживачів на більш стійкі моделі споживання; розвиток екологічно чистого фізичного капіталу для стійких моделей виробництва, сприяння справедливій і «зеленій» торгівлі; сприяння підвищення рівня обізнаності про вигоди стійкого розвитку. Прийнято новий закон про екологічну експертизу, СЕО і ОДНС, а також підзаконні акти про СЕО і ОДНС.
Грузія	У 2014 р. було підписано угоду про асоціацію Грузії з ЄС, яка набула чинності в 2016 р. Угода охоплює цілі відносно стійкого розвитку і навколишнього середовища і вводиться особливий торговий режим за допомогою Угоди про зону глибокої і всеосяжної вільної торгівлі. Національний план дій з охорони довкілля на період 2012-2016 рр. В 2014 р. уряд затвердив стратегію розвитку «Грузія-2020», однією з найважливіших цілей якої є сприяння «зеленому» зростанню. Кодекс з екологічної оцінки представлений до парламенту.
Молдова	Угода про асоціацію і Угоду про Зону глибокої і усесторонньої вільної торгівлі з ЄС(2014 р). яка набула чинності 2016 р. Молдова зобов'язалася активно проводити структурні реформи і гармонізувати своє законодавство з <i>acquis communautaire</i> ЄС, Національну стратегію розвитку «Молдова-2020», Екологічну стратегію Молдови на період 2013–2023 рр., Національну стратегію стійкого розвитку сільського господарства на 2008–2015 рр., які включають цілі «зеленої» економіки. В 2015 р. розробка «Дорожньої карти» переходу до «зеленої» економіки і стійкого розвитку. Прийняті перша і друга поправки до конвенції Еспо.
Україна	Принципи стійкого розвитку і «зеленої» економіки відбиті в Плані дій з впровадження Угоди про асоціацію Україна - ЄС та Угоді про Зону вільної торгівлі з ЄС і Стратегії стійкого розвитку «Україна-2030» (встановлює цілісну систему стратегічних та операційних цілей переходу до інтегрованого економічного, соціального та екологічного розвитку країни до 2030 року.). Парламент України прийняв закони «Про оцінку впливу на довкілля» №2059-VIII від 23.05.2017 та «Про стратегічну екологічну оцінку» №2354-VIII від 20.03.2018

Джерело: розроблено авторами з використанням [9].

Зелена економіка в країнах Східного партнерства буде ефективно впроваджуватися за умов гармонізації правових систем згідно стандартів ЄС та координації відповідних державних структур. Країни Східного партнерства підтримують завдання переходу до «зеленої» економіки, «зелена» економіка і «стійкий розвиток» закріплені як «основоположні принципи» у ряді стратегій національного розвитку, зацікавленість у напрямках «зеленої» економіки в кожній країні має свої пріоритети (табл.5).

Таблиця 5

Головні вектори впровадження «зеленого» зростання в країнах Східного партнерства з ЄС

Країна	Заходи
Вірменія, Грузія, Азербайджан, Молдова, Білорусія і Україна	Реформа правових і інституційних основ СЕО (стратегічна екологічна оцінка) і ОВОС (Оцінка дії на навколишнє середовище). Розробка Національної Стратегії «зеленої» економіки. Розширення можливостей ведення торгівлі на міжнародних ринках органічної сільськогосподарської продукції. Розширення доступу до джерел фінансування для «зелених» інвестицій. Удосконалення ринкових стимулів до екологізації товарів. Екологізація діяльності малих і середніх підприємств за допомогою Стратегії розвитку малих і середніх підприємств.
Білорусія, Молдова, Україна	Проведено кількісний галузевий аналіз, що демонструє природоохоронні, економічні і соціальні вигоди переходу до «зеленої» економіки.

Білорусія, Молдова, Грузія	Розпочато розробку національних стратегій або планів дій з «зеленої» економіки.
Вірменія, Азербайджан, Молдова і Україна	Розробляються показники «зеленого» росту.
Вірменія, Грузія, Молдова і Україна	Розпочато реформування політики і регуляторних інструментів, які направлені на екологізацію малих і середніх підприємств, а результати аналізу підвищення екологічної ефективності малих і середніх підприємств були внесені до стратегій розвитку малих і середніх підприємств.

Джерело: розроблено авторами

Показники Стратегічної екологічної оцінки і Оцінки дії на навколишнє середовище є інструментами, за допомогою яких цільові показники відносно «зеленої» економіки інтегруються в процеси ухвалення стратегічних рішень, з тим, щоб наслідки для навколишнього середовища і здоров'я населення враховувалися до ухвалення рішень [6]. Кожна країна, залежно від тих умов, в яких існує, повинна підготувати свою систему індикаторів, що допоможе відстежувати дану роботу на національному рівні [10].

Однак, до типових недоліків сучасності можна віднести абсолютизацію економічного зростання і його традиційних показників. Економічне зростання зазвичай ототожнюється із зростанням ВВП, максимізацією прибутків, фінансових потоків і інших фінансових показників, а якість зростання і його витрати (екологічні і соціальні) зазвичай ігноруються. Визнано, що ВВП є неадекватним показником для віддзеркалення багатьох важливих аспектів соціально-економічного розвитку, зокрема соціальних і екологічних чинників. Ознакою всіх шести країн Східного партнерства з ЄС, є те що починаючи з 2000-х років ВВП виріс, хоч і в різних ступенях. Не дивлячись на те, що всі країни суттєво постраждали від економічної кризи 2008-2009 рр., більшість з них змогла відновитися, інтегруватися в глобальну економіку і налагодити торгівлю відносини з ЄС. Зростання сектора послуг привело до зниження негативного впливу на навколишнє середовище. Існуючі традиційні макроекономічні показники (ВВП, дохід на душу населення, бюджетні показники і ін.) ігнорують екологічну деградацію. Зростання цих показників в країнах сьогодні базується на техногенному розвитку. Тим самим створюється можливість різкого погіршення економічних показників в майбутньому у разі виснаження природних ресурсів і забруднення навколишнього середовища. Серед останніх робіт в області розробки нових підходів до вимірювання розвитку слід зазначити Доповідь «Про вимірювання економічного розвитку і соціального прогресу» Дж. Стиглиця і А.Сена [11]. В доповіді наголошується що, сучасна система вимірювань соціально-економічних процесів недосконала. ВВП не є ідеальним індикатором для вимірювання добробуту, оскільки він не охоплює різні соціальні процеси, зміни в навколишньому середовищі, деякі явища, які прийнято називати «сталістю» розвитку.

Незважаючи на те, що частка сільського господарства в економіці скоротилася, в деяких країнах воно продовжує грати важливу роль для ВВП і зайнятості населення, надаючи, таким чином, значний вплив на земельні і водні ресурси [1, С.8]. Зокрема в Україні частка сільського господарства у ВВП України за 2018 рік склала 360 млрд грн. З урахуванням переробки сільське господарство становить 16-17% ВВП України. Агропромисловий комплекс за умови збільшення глибини переробки та впровадження інноваційних рішень має становити 20-25% української економіки.

Це актуалізує проблему вимірювання процесів «зеленого» росту в агропродовольчому секторі. Нестача інформації, відсутність методології та статистичних стандартів розрахунку відповідних індикаторів, розуміння їх політичного контексту ускладнюють прийняття управлінських рішень щодо використання природних ресурсів. Підхід ОЕСР до оцінки прогресу «зеленого» зростання був представлений в звіті 2011 року «Курс на зелене зростання: моніторинг прогресу» [12]. Він описує концептуальну методологію вимірювань, яка об'єднує основні параметри «зеленого» зростання з базовими принципами бухгалтерського обліку і моделлю «тиск - стан - реакція», яка використовується в екологічній звітності і експертизі [13].

Країни неоднаково оцінюють важливість окремих показників, запропонованих ОЕСР. У ряді випадків від деяких показників відмовилися і додали нові, в залежності від специфіки та політичних пріоритетів країн. Крім того, кожна країна повинна забезпечити збір і аналіз якісних даних. За останнє десятиліття статистичні системи країн Східного партнерства були значно вдосконалені як у

кількісному вимірі так і у якісному шляхом суттєвого розширення галузевої, економічної соціальної та екологічної статистики. Але адекватна оцінка «зеленого» зростання остаточно ще не напрацьована.

Цей процес в національному контексті складний і має базуватись на наступних підходах до побудови системи показників а саме:

- враховувати інформаційну взаємодію між відомствами, які здатні забезпечити формування системи виміру «зеленого» зростання;
- система виміру повинна відповідати стратегії «зелених трансформацій» та забезпечувати інформатизацію уряду, суспільства, неурядових організацій, приватного сектору та всіх зацікавлених споживачів нового інформаційного продукту;
- організація вимірювань з метою оцінки стану досягнення національних цілей та міжнародних порівнянь повинна бути систематичною;
- набір показників і витрат на організацію їх збору та забезпечення аналізу на будь-якому рівні деталізації та узагальнення повинен бути оптимізованим, враховувати методологію ОЕСР, принципи розвитку екологічної статистики та бути адаптованим до специфіки окремих країн;
- забезпечувати врахування показників, актуальних для країн-членів і країн-партнерів ОЕСР.

Так для інтерпретації «зеленого» росту в агропродовольчій сфері і специфіки сектору Євростат забезпечує моніторинг показників, які розподілені за методологією ОЕСР, тобто за чотирма обов'язковими критеріями - база природних активів; екологічна і ресурсна ефективність сфери економіки; екологічні аспекти якості життя; економічні можливості і політичні інструменти, пов'язані з зеленим зростанням та одним рекомендованим - показники, що відображають соціально-економічний контекст і параметри росту в конкретній країні (табл.6). Наведені в таблиці агроекологічні показники інтегрують екологічні проблеми в європейську сільськогосподарську політику як на рівні ЄС, так і національних та регіональних рівнях і виступають основою моніторингу впливу сільського господарства на довкілля та оцінки ефективності сільськогосподарської і екологічної політики. Вони є спільною роботою Генерального директорату з сільського господарства і розвитку сільських районів (DG AGRI), Генерального директорату з питань довкілля (DG ENV), Євростату, Об'єднаного дослідницького центру (ОДЦ), Європейського агентства з навколишнього середовища (ЄАНС) і Генерального директорату по здоров'ю і безпеці харчових продуктів (DG SANTE).

Таблиця 6

Європейський вимір «зеленого» зростання в аграрній сфері економіки

Напрямок моніторингу	Агроекологічні показники
I. База природних активів	
Органічне виробництво	Число органічних операторів (агрохолдинги, підрозділи з виробництва продукції аквакультури), переробники, імпортери, експортери та інші оператори (оптовики, роздрібні торговці) Органічні посівні площі в стадії перетворення і повністю перевлаштовані Органічне рослинництво з повністю перебудованою територією Чисельність органічного худоби Обсяг органічних продуктів тваринного походження Обсяг виробництва органічної аквакультури Кількість операторів, переробних продукти, вироблені з органічного землеробства (на основі класифікації NACE)
Сільськогосподарські райони під Natura 2000	Мережа складається з об'єктів, що мають значення для громади (SCI), визначених відповідно до Директиви про середовище існування, а також включає спеціальні зони захисту (СЗЗ), які визначені відповідно до Директиви про птахів 1979 року. Natura 2000 не є системою суворих природоохоронних заповідників, де всі види діяльності людини виключаються.
Біорізноманіття	Інформація про охоронювані території (для наземного та морського біорізноманіття) та популяції птахів.
Сільськогосподарські угіддя з високою природною цінністю	Цей показник є предметом розвитку.
II. Екологічна і ресурсна ефективність	
Агроекологічні зобов'язання	Агроекологічні зобов'язання є частиною набору аналогічних інформаційних бюлетенів, які надають повну картину стану агроекологічних показників в ЄС.

Рівень підготовки фермерів і використання екологічних консультаційних послуг для фермерів.	Сільськогосподарська підготовка керівників сільськогосподарських підприємств: кількість фермерських господарств, сільськогосподарська територія, робоча сила і стандартний обсяг виробництва (СО) за віком і статтю керівника
Споживання мінеральних добрив	Споживання неорганічних добрив
Витрати пестицидів та ризик пестицидів	Огляд останніх даних, доповнених інформацією про визначення та методи вимірювання Індикатор ризику пестицидів повинен базуватися на індексі ризику пошкодження від токсичності та впливу пестицидів. Проте, модель, що лежить в основі цього індикатора, все ще має бути розроблена.
Зрошення	<i>Основний показник:</i> Частка зрошуваної площі у використаних сільськогосподарських районах (UAA) (та її тенденція) <i>Індикатори підтримки:</i> Зона для поливу. Зрошувана територія. Частка зрошуваних площ у загальній кількості UA
Використання енергії	Види енергії, Ціни на природний газ та електроенергію. Показники структури ринку - природний газ та електроенергія. Дні опалення за країнами (регіонами) (річні, місячні дані).
Валовий азотний баланс	Валовий баланс поживних речовин розраховується як баланс між входами (споживання добрив, валовий вхід гною, інші входи) та виходами (видалення поживних речовин з урожаєм культур, видалення поживних речовин шляхом збирання та випасу кормів; залишки рослин, видалені з поля) поживних речовин до сільськогосподарських ґрунтів.
Ризик забруднення фосфором	Основні дані включають споживання неорганічних та інших органічних добрив (за винятком гною), поголів'я (тис. голів), імпорту гною, вилучення та зміни запасів, рослинництва та виробництва кормів, видалених культур з родовища, використання насіння та посадкового матеріалу, висадженого в ґрунті (тонн), площі зернобобових культур, площі орних земель, земель постійного посіву та постійних пасовищ (тис. га).
Викиди аміаку	Інвентаризація ЄС повністю відповідає національним інвентаризаціям забруднення повітря, складеним державами-членами ЄС. Цей набір даних містить дані про 6 забруднювачів повітря: оксиди сірки, аміак, оксиди азоту, неметанові летючі органічні сполуки, тверді частинки.
Парникові гази	Інвентаризація містить дані про вуглекислий газ (CO ₂), метан (CH ₄), закис азоту (N ₂ O), перфторуглероди (PFC), гідрофторуглероди (HFC), гексафторид сірки (SF ₆) і трифторид азоту (NF ₃). Інвентаризація ЄС повністю відповідає національним кадастрам парникових газів, складеним державами-членами ЄС. Індикатор вимірює сукупні річні викиди від сільського господарства метану та закису азоту. Викиди виражаються у еквівалентах CO ₂ : Загальні викиди з сільськогосподарського сектору ЄС Викиди метану з сільськогосподарського сектору ЄС. Викиди закису азоту з аграрного сектору. Викиди парникових газів на кожну сільськогосподарську площу (UAA).
Водозабір	Цей показник все ще є предметом розвитку. Формується на основі звітів з обліку води, роботи з індексу експлуатації води та екологічних потоків. Індикатор водозабору оцінює сільськогосподарський внесок у загальний видобуток прісної води.
Ерозія ґрунтів	Індикатор оцінює втрати ґрунту внаслідок водно-ерозійних процесів і дає вказівку на територію, на яку впливає певна швидкість ерозії ґрунту (серйозна втрата ґрунту, E > 10 т / га/рік). Ця площа виражається в км ² і у відсотках від загальної не штучної ерозійної території країни.
Генетична різноманітність	Показник рекомендовано, але даних немає
III. Екологічні аспекти якості життя	
Виробництво відновлюваної енергії	<i>Основний показник:</i> Частка виробництва первинної енергії від відновлюваної енергії з сільського господарства та лісового господарства до загального виробництва енергії в ЄС-27. <i>Індикатори підтримки:</i> Частка виробництва первинної енергії від відновлюваних джерел енергії від сільського господарства та лісового господарства до загального виробництва відновлюваної енергії.

	Виробництво відновлюваних джерел енергії з сільського господарства, розраховане шляхом підсумовування виробництва пального біоетанолу, виробництва біодизелю та виробництва біогазу. Виробництво відновлюваної енергії з лісового господарства. Оцінка агропромислової сфери енергетичних культур (утилізованих сільськогосподарських угідь), присвячених виробництву відновлюваних джерел енергії.
Якість ґрунтів	<i>Основний показник:</i> Агро-екологічний індекс якості ґрунтів. <i>Індикатори підтримки:</i> Індекс продуктивності, Частота відклику добрив. Індекс стабільності виробництва. Індекс екологічних послуг ґрунтів.
Якість води, забруднення нітратами та пестицидами	<i>Основні показники:</i> Підземні води з концентрацією пестицидів вище стандартів якості навколишнього середовища (EQS). Річки з середньорічними концентраціями пестицидів, що перевищують стандарти якості навколишнього середовища (EQS).
Пейзаж - стан і різноманітність	Індикатор описує домінування та внутрішню структуру аграрного ландшафту, ступінь впливу на земний покрив і стан через людську (сільськогосподарську) діяльність; інтерес і сприйняття суспільства для аграрного ландшафту.
IV. Економічні можливості і політичні інструменти	
Зміни у землекористуванні	Структури обробітку та структури тваринництва Покриття ґрунту, Практики обробітку ґрунту, Зберігання гною, Інтенсифікація / екстенсифікація, Спеціалізація, Ризик відмови від землі
V. Соціально-економічний контекст	
Параметри росту	Показники, які відображають специфіку країни (Індекс європейської інтеграції «Східного партнерства» та інш.)

Джерело: авторська розробка з використанням даних Євростату [<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>]

«Зелені» трансформації аграрної галузі роблять необхідним включення екологічного чинника в систему основних соціально-економічних показників розвитку країни. Характерним в цьому відношенні документом є доповідь Європейського екологічного агентства, де широко використовуються індикатори для аналізу і прогнозу екологічної ситуації в Європі [14]. Принциповим моментом в цих підходах є спроба врахувати збиток від забруднення середовища і виснаження природних ресурсів на макроекономічному рівні, екологічно скоректувати основні економічні показники розвитку. Нажаль зробити порівняльний аналіз наведених показників в розрізі країн Східного партнерства вкрай важко. Причина – у відсутності належної статистичної інформації в країнах і можливості проведення порівняльного аналізу, а доступна статистична інформація не завжди відображає всі нюанси розвитку країн, скоріш вони визначаються у текстовому аналізі. Але місце країни принаймні опосередковано можна визначити за індексом європейської інтеграції «Східного партнерства» (табл. 7).

Таблиця 7

**Індекс європейської інтеграції (рейтинг наближення) країн Східного партнерства
(за даними 2017 р.)**

Критерій	Україна	Молдова	Грузія	Білорусь	Азербайджан	Вірменія
Адаптація до норм ЄС	0,73	0,65	0,64	0,52	0,56	0,66
Політичний діалог	0,66	0,71	0,71	0,45	0,47	0,50
Сталий розвиток	0,77	0,57	0,57	0,78	0,79	0,72
Інтеграція та конвергенція з ЄС	0,72	0,70	0,65	0,51	0,57	0,65
Стала демократія	0,71	0,69	0,70	0,27	0,32	0,60

Джерело: складено авторами за даними інтернет-видань

Індекс є поки єдиним продуктом, який дозволяє оцінити стан реформування в країнах, оцінюючи шість наступних категорій – демократія і права людини; адаптація до норм ЄС; стійкий розвиток; міжнародна безпека, політичний діалог і співробітництво; секторальне співробітництво та торгові потоки; культурне, наукове і освітнє співробітництво. Відповідно, більш висока оцінка тієї чи іншої країни не дає вичерпних даних щодо місця країни у Східному партнерстві, але свідчить про можливість країни досягати цілей сталого розвитку. За проведеними оцінками Україна входить в групу країн-лідерів щодо демократичних реформ і євроінтеграції, є регіональним лідером в

категоріях «секторальне співробітництво та торгові потоки» і «адаптація до норм ЄС» та відстає за ознаками бізнес-клімату, незважаючи на наявність угод про асоціацію, які включають створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі з ЄС.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Екологічний фактор став невід'ємною складовою економічного зростання, але не самим джерелом зростання. Тому сучасний економічний стан вирізняється необхідністю переходу до сталого економічного розвитку через забезпечення зростання якісно нового рівня, за якого ефективно задовольняються потреби суспільства без виснаження, деградації і забруднення природи. «Зелена» економіка створює унікальну можливість для кардинальної перебудови економік країн світу в напрямку секторальної екологізації, тобто виступає потужним фактором для країн з різним рівнем економічного розвитку.

2. За підсумком десяти років в програмі Східного партнерства Україна досягла значного прогресу. Стрімке зростання міжнародного товарообміну супроводжується посиленням вимог до якості продукції і контролю за станом навколишнього середовища. Обмеження і бар'єри для розробки індикаторів і показників «зеленого» зростання багато в чому обумовлені дефіцитом необхідної економічної, соціальної і екологічної інформації. Склалася парадоксальна ситуація, коли ключові індикатори «зеленого» зростання включено в найважливіші документи розвитку країни, але вони не розраховуються через відсутність відповідних стандартів статистики та обліку, що посилює неможливість проводити порівняльний аналіз в зіставленні з регіональними та світовими результатами. Це ускладнює їх використання в процесах ухвалення рішень на всіх рівнях, та інформування громадськості. Проте використання розширеної системи показників «зеленого» зростання чи системи ключових індикаторів (core/key indicators), дозволить при стратегічному плануванні оцінювати просування до сталого розвитку

3. Східне партнерство досягло значних успіхів з точки зору політичної асоціації, економічних трансформацій та регуляторного зближення. В той же час кінцева мета посилення відносин з сусідніми країнами залишається остаточно не визначеною. Найбільш вагомими є економічні результати. Збільшилися торговельні та інвестиційні потоки між ЄС та країнами Східного партнерства. Навіть в умовах російської військової агресії та економічного тиску, за останні три роки експорт з Грузії, Молдови та України до ЄС збільшився, вони активно інтегруються у виробничо-збутові ланцюги. Створено довгострокові перспективи для модернізації та сталого розвитку країн. Але програма східного партнерства не спроможна вирішити проблеми безпеки та територіальних суперечок, не може протистояти агресивному відстоюванню Росією своїх інтересів в регіоні, що суттєво відтягує кошти, можливості та мотивацію від реалізації завдань «зеленого» зростання. Навіть наявний прогрес залишається нестабільним. З огляду на реалії, ЄС не спроможен ефективно керувати перетворенням економіки країн-партнерів. Саме тому орієнтація на «зелене» зростання є волею самої країни та її кроком до реалізації сучасних викликів.

4. Першим пріоритетом для кожної країни, не дивлячись на їх різноманітність, має стати забезпечення помітного успіху режиму вільної торгівлі з ЄС, який може бути реалізовано за рахунок збільшення експорту безпечної продукції, зокрема, продовольчої. Цей напрямок торговельних відносин породжує стабільність, яка обумовлена не тільки бажанням вийти на європейський ринок, але й змаганням країн у досягненні європейських стандартів. Місце України у процесах «зелених» трансформацій змінювалось, але станом на 2017 рік Україну можна вважати лідером. В той же час важко визначити чи є це цілковитою заслугою країни чи об'єктивною зміною умов в інших партнерських країнах. За експертними оцінками в усіх шести країнах політичний конфлікт значно впливає на економіку.

5. За стратегічним напрямом «зеленого» зростання в аграрній сфері українській владі спільно з бізнесом та громадянським суспільством доцільно напрацювати окремі дорожні карти чи плани дій з чіткими індикаторами очікуваних результатів. За наявності чітких європейських орієнтирів «зеленого» розвитку агросфери потрібно максимально використовувати фінансові інструменти підтримки в рамках досягнень Східного партнерства, які сприяють імплементації започаткованих реформ та виконанню Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Доцільно розповсюджувати європейський досвід «зеленої» економіки серед аграрних підприємств та запропонувати відповідні заходи, орієнтовані на умови та можливості суб'єктів господарювання.

6. Україна виявила прихильність переходу до більш «зеленої», ефективної і стійкої економіки, активізації зусиль по адаптації до змін клімату та пом'якшення їх наслідків, а також вирішення екологічних проблем в аграрній сфері економіки. Вирішення цих проблем залежить від інтеграції

цілей, пов'язаних з навколишнім середовищем в галузеву політику, розробки системи розумного екологічного управління та підвищення екологічної обізнаності. Підготовку планів управління якістю земель, ідентифікацію агроекологічних ризиків, проведення стратегічних екологічних оцінок і оцінок впливу на довкілля агроекологічних проєктів, поліпшення статистичної інформації та доступу до екологічних даних можна розглядати як ключові кроки екологоорієнтованого розвитку агропродовольчої сфери в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Greening the economy in the EU Eastern Neighborhood countries. с.34. [Електронний ресурс] Режим доступу: URL: http://www.green-economies-eap.org/ru/resources/EaPGREEN_BR_UPDATE_2017_RUS_FINAL_WEB.pdf (дата звернення 04.05.2019)
2. Towards a circular economy: A zero waste programme for Europe. European Commission, COM (2014) 398 final. Brussels, 2.7.2014 [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL:<http://ec.europa.eu/environment> (дата звернення 28.04.2019)
3. Купинец Л.Е, Харичков С.К. Проблемы производства экологически чистой продукции в АПК: международный и национальный аспекты: монография./ Л.Е.Купинец, С.К. Харичков. – Одеса, 2007. 720с., С.24.
- 4.«Зеленый» рост и природоохранное управление в странах восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии. Отдел по анализу экологической результативности Директорат по охране окружающей среды, ОЭСР. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: www.oecd.org/env/eap (дата звернення 28.04.2019).
5. Україна в координатах Східного Партнерства 2017-2020. Експертна оцінка Спільного робочого документу «Східне Партнерство – 20 очікуваних досягнень до 2020 р.» 2017. С.33-34. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Report_Ukrainian.pdf (дата звернення 28.04.2019)
6. Экологизация экономики в странах Восточного соседства ЕС. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: www.green-economies-eap.org(дата звернення 23.04.2019)
- 7.Турчин Я. Перспективи Східного партнерства в умовах геополітичних та безпекових змін Східноєвропейського регіону. [Електронний ресурс] / Я. Турчин // – Електронні дані. Політичні науки. Vol. 2, No. 1, 2016. – Режим доступу: URL:<http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4362/turchin0.pdf> (дата звернення 24.05.2019)
- 8.Доповідь про зелену трансформацію в Україні на основі показників зеленого зростання ОЕСР. веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. 2016- Режим доступу: URL:<http://www.me.gov.ua>, (дата звернення 24.05.2019)
9. Kovalchuk S., Kravchuk A.The impact of global challenges on “green” transformations of the agrarian sector of the eastern partnership countries / S.Kovalchuk, A.Kravchuk. Baltic Journal of Economic Studies, Volume 5 Number 1. Riga: Publishing House “Baltija Publishing”, 2019, pp. 87-97
- 10.Протокол по стратегической экологической оценке. Факты и преимущества применения Европейская экономическая комиссия ООН. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL:<http://www.unecsc.org>,(дата звернення 15.05.2019)
- 11.J.E.Stiglitz, A.Sen and J-P.Fitoussi. (2009) Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Retrieved from <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/>, (дата звернення 10.05.2019)
12. «The OECD green growth measurement framework and indicators», in Green Growth Indicators 2014, OECD Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1787/9789264202030-4-en>, (дата звернення 15.05.2019) (OECD 2014)
13. Оценка Зеленой Трансформации Экономики: Руководство для стран Восточного Партнерства ЕС. Париж. С.20 [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL:http://www.green-economies-eap.org/ru/resources/EaP%20GREEN_GGI%20Guide_clean_RUS_Final.pdf.(дата звернення 17.05.2019)
14. European Environment Agency (2007). The Pan-European environment: glimpses into uncertain future. Copenhagen. (European Environment Agency, 2007).

REFERENCES

1. Greening the economy in the EU Eastern Neighborhood countries с.34.URL: [http://www.green-](http://www.green-economies-eap.org/ru/resources/EaPGREEN_BR_UPDATE_2017_RUS_FINAL_WEB.pdf)

economies-eap.org/ru/resources/EaPGREEN_BR_UPDATE_2017_RUS_FINAL_WEB.pd

2. European Commission (2014). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels. Retrieved from <http://ec.europa.eu/environment>.

3. Kupinets L.E., Kharichkov S.K. (2007) Problemy proizvodstva ekologicheski chistoy produktsii v APK: mezhdunarodnyy i natsional'nyy aspekty [Problems of production of environmentally friendly products in the agricultural sector: international and national aspects]. Odessa: EPREE, 676 p.

4. Organization for Economic Cooperation and Development. "Zelenyy" rost i prirodookhrannoye upravleniye v stranakh Vostochnoy Yevropy, Kavkaza i Tsentral'noy Azii ["Green" growth and environmental management in the countries of Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia]. Retrieved from <https://www.oecd.org/env/outreach/48876138.pdf>.

5. Ukrayina v koordynatakh Skhidnoho Partnerstva 2017-2020. Ekspertna otsinka Spil'noho robochoho dokumentu «Skhidne Partnerstvo – 20 ochikuvanykh dosyahnen' do 2020 r.:» 2017. S.33-34 URL: http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Report_Ukrainian.pdf

6. Ecologization of the economy in the EU Eastern Neighborhood countries. Retrieved from <http://www.green-economies-eap.org/>.

7. Turchyn Y. 2016 Perspektivy Skhidnoho partnerstva v umovakh heopolitychnykh ta bezpekovykh zmin Skhidnoyevropeys'koho rehionu. [The prospects of the Eastern Partnership in the conditions of geopolitical and security changes in the Eastern European region.] Politychni nauky. Vol. 2, No. 1, 2016 URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4362/turchyn0.pdf>

8. Official site of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2016). Dopovid pro zelenu transformatsiyu v Ukrayini na osnovi pokaznykiv zelenoho zrostannya OESR [Report on Green Transformation in Ukraine based on OECD Green Growth Indicators]. Retrieved from <http://www.me.gov.ua>.

9. Kovalchuk S., Kravchuk A. The impact of global challenges on “green” transformations of the agrarian sector of the eastern partnership countries. *Baltic Journal of Economic Studies*, Volume 5 Number 1. Riga: Publishing House “Baltija Publishing”, 2019, pp. 87-97

10. Strategic Protocol Environmental Assessment. Facts and Benefits of Applying the United Nations Economic Commission for Europe. Retrieved from <http://www.unece.org>.

11. J.E. Stiglitz, A. Sen and J-P. Fitoussi. (2009) Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Retrieved from <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/>.

12. OECD (2014), «The OECD green growth measurement framework and indicators», in Green Growth Indicators 2014, OECD Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1787/9789264202030-4-en>

13. EaP Green (2016). Otsenka Zelenoy Transformatsii Ekonomiki: Rukovodstvo dlya stran Vostochnogo Partnerstva YES. [Assessment of the Green Transformation of the Economy: A guide for the Eastern Partnership countries of the EU]. Paris. Retrieved from http://www.green-economies-eap.org/ru/resources/EaP%20GREEN_GGI%20Guide_clean_RUS_Final.pdf.

14. European Environment Agency (2007). The Pan-European environment: glimpses into uncertain future. Copenhagen.